

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΣΑΚΩΝΑ

Μια Συνθήκη εκατό χρόνων που δείχνει το μέλλον

Ενα «τρογγυλό τραπέζι» Ελλήνων και Τούρκων εν ενεργεία και ομότιμων πανεπιστημιακών καθώς και επί τιμή διπλωματών που συζητά για τη σημασία μιας πολυμερούς Συνθήκης που υπεγράφη πριν από 100 χρόνια για το παρόν και το μέλλον των δύσκολων ελληνοτουρκικών σχέσεων δεν αποτελεί μόνο μια ευκαιρία ανταλλαγής απόψεων. Υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να εξελιχθεί σε μια ενδιαφέρουσα άσκηση αυτογνωσίας και για τις δύο πλευρές. Αυτό πράγματι συνέβη στην κατακλείδα του διεθνούς συνεδρίου για τα εκατό χρόνια από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης που συνδιοργάνωσαν το Ελληνικό Ίδρυμα Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) και το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), όπου οι συμμετέχοντες έλληνες και τούρκοι ομιλητές είχαν την ευκαιρία μιας ειλικρινούς αποτίμησης της σημασίας της αιωνόβιας Συνθήκης της Λωζάννης και ανάδειξης της σημαντικής παρακαταθήκης της για το παρόν και το μέλλον της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης.

Βεβαίως η σημασία της Συνθήκης της Λωζάννης δεν περιορίζεται στη ρύθμιση των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας έπειτα από έναν αιματηρό πόλεμο και μια οδυνηρή και καταστροφική ήττα για την Ελλάδα. Αφορά αντίθετα ευρύτερες διευθετήσεις επιτυγχάνοντας να επιλύσει – σε μεγάλο βαθμό – το Ανατολικό Ζήτημα, να προσδιορίσει τους όρους διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, να δημιουργήσει την πρώτη τουρκική δημοκρατία και κυρίως να οικοδομήσει ένα «αντικειμενικό καθεστώς» (objective regime) όσον αφορά τις εδαφικές διευθετήσεις μιας ιδιαίτερα μεγάλης σε έκταση περιοχής που θα συνδέσει τη νοτιοανατολική πλευρά της Ευρώπης με μεγάλο μέρος της Απω Ανατολής. Θα μπορούσε έτσι να υποστηριχτεί ότι ο κόσμος μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης προσομοιάζει – όπως το έθεσε ο Χένρι Κίσινγκερ, που γεννήθηκε τη χρονιά της υπογραφής της Συνθήκης – με τον «αποκατεστημένο κόσμο» της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας του 19ου αιώνα. Ακόμα σπουδαιότερο είναι ότι η Συνθήκη της Λωζάννης δημιούργησε στο πέρασμα του χρόνου μια σημαντική παρακαταθήκη καθιστώντας τον πόλεμο μια κακή επιλογή και οικοδομώντας ένα «πλαίσιο κανόνων» όπου οι συμμετέχοντες μπορούσαν να αποδεχτούν ότι στο τέλος της ημέρας θα είναι «όλοι το ίδιο δυσαρεστημένοι». Η «διπλωματία στα καλύτερά της», θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος αφού η οικοδόμηση ενός σταθερού πλαισίου σχέσεων βασιζμένων σε κανόνες κατέστη εφικτή ύστερα από σειρά πολύμηνων διαπραγματεύσεων και κυρίως αμοιβαίων συμβιβασμών.

Την επόμενη χρονιά συμπληρώνεται μισός αιώνας ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης, τουλάχιστον όσον αφορά τη σύγχρονη εκδοχή της που οριοθετεί η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Πόσο μακριά βρίσκονται σήμερα Ελλάδα και Τουρκία από την πολύτιμη παρακαταθήκη μιας Συνθήκης που άντεξε στον χρόνο αποτελώντας τη βάση των ελληνοτουρκικών σχέσεων;

Αρκετά μακριά η Τουρκία, όχι τόσο μακριά η Ελλάδα, είναι μια σύντομη απάντηση. Και τούτο διότι τόσο η πρόσφατη όσο και η λιγότερο πρόσφατη ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων καταδεικνύει ότι και οι δύο χώρες εξακολουθούν να επιβαρύνονται με συγκεκριμένα σύνδρομα. Από την πλευρά της Τουρκίας, το «σύνδρομο των Σεβρών» (οι εξωτερικές δυνάμεις που επιθυμούν τη διάλυση και τον διαμελισμό της) δείχνει να ακολουθεί τα τελευταία χρόνια το «σύνδρομο της Λωζάννης» όπου τουλάχιστον με βάση τις τοποθετήσεις του επανεκλεγέντος προέδρου της Τουρκίας διαπιστώνεται μια δυσαρμονία μεταξύ των μεγαλεπήβολων στόχων της «Μεγάλης Τουρκίας» και των περιορισμών που θέτουν οι ισχύουσες κατά τα τελευταία εκατό χρόνια εδαφικές διευθετήσεις στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Το «σύνδρομο της Λωζάννης» αποτυπώνεται με επιθετική ρητορική (το αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας») έναντι της Ελλάδας, ενώ «παίρνει σάρκα και οστά» στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (έναντι της Κύπρου, της Συρίας, της Λιβύης και του Ιράκ). Η Ελλάδα κατατράχεται και αυτή, περισσότερο η «κοινή γνώμη» της και λιγότερο οι πολιτικές ηγεσίες, από το «σύνδρομο της μη επίλυσης» που αφορά την αντίθεσή της σε οποιαδήποτε συμφωνία επίλυσης των διαφορών της με την Τουρκία (ακόμα και στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου) που θα εμπεριέχει ή θα συνεπάγεται το κόστος ενός συμβιβασμού, ο οποίος θα προσφέρει στην Ελλάδα κάτι λιγότερο από το 100% όσων «δικαιωματικά» θεωρεί ότι της ανήκουν τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ενώ τα σύνδρομα που κατατράχουν και τις δύο χώρες θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν, η Συνθήκη της Λωζάννης προσφέρει στην Ελλάδα και την Τουρκία τη δυνατότητα να σκεφτούν «έξω από το κουτί» όσον αφορά το παρόν και κυρίως το μέλλον της σχέσης τους. Και τούτο διότι κατέδειξε με ιδιαίτερος πειστικό τρόπο ότι ακόμα και ύστερα από μια καταστροφική σύγκρουση τα διμερή ζητήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά μέσω πολυμερών σχημάτων και συμφωνιών. Σήμερα Ελλάδα και Τουρκία έχουν την ευκαιρία να εκμεταλλευτούν προτάσεις που χαιρούν υψηλής νομιμοποίησης και στοχεύουν στη διευθέτηση διμερών ζητημάτων μέσω της ένταξης των διμερών τους προβλημάτων σε πολυμερή σχήματα και συμφωνίες. Χαρακτηριστική περίπτωση σε αυτή την κατεύθυνση είναι η πρόταση του προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη διεξαγωγή Πολυμερούς Διάσκεψης για τη Μεσόγειο με στόχο την οριοθέτηση των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών (ΑΟΖ) των κρατών της περιοχής. Η Συνθήκη της Λωζάννης εξακολουθεί έπειτα από εκατό χρόνια να δείχνει τον δρόμο. Απομένει στις ισχυρές ηγεσίες που θα προκύψουν μετά τις εκλογές στις δύο χώρες να επιδείξουν την ανάλογη πολιτική βούληση.

Ο Παναγιώτης Τσάκωνας είναι καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και επικεφαλής του προγράμματος ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής στο ΕΛΙΑΜΕΠ